

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

**ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ
СТЕФАНИКА**

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

Кафедра філософії, соціології та релігієзнавства

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ»

Освітня програма: **довільна**

Спеціальність: **довільна**

Галузь знань: **довільна**

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 8 від «12» березня 2021 р.

Івано-Франківськ – 2021-03-14

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Результати навчання і компетентності
5. Організація навчання курсу
6. Система оцінювання курсу
7. Політика курсу
8. Рекомендована література

© Терешкун О.Ф., 2021

© ПНУ ім. В. Стефаника, 2021

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Назва дисципліни	ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ
Викладач	К.п.н., доц. Терешкун Оксана Федорівна
Контактний телефон викладача	097-97-90-600
e-mail викладача	efforat@gmail.com
Формат дисципліни	2. Цикл професійної підготовки 2.2. Вибіркові дисципліни 2.2.2. Дисципліни вільного вибору студента
Обсяг дисципліни	90 год./ 3 кредити ECTS
Сайт дистанційного навчання	http://www.d-learn.pu.if.ua
консультації	Щосереди на 6 парі в аудиторії 503

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань будь-які Напрямок підготовки За вибором	Вибіркова дисципліна	
Модулів – 1	ОП – будь-яка	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		3; 4-й	3; 4
ІНДЗ: Мультимедійні презентації до тем НД «Філософія техніки»		Семестр	
Загальна кількість годин – 90 год.		5; 6; 7; 8-й	5; 6; 7; 8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 год. самостійної роботи студента – 4 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		12 год.	4
		семінарські	
		18 год.	4
		Самостійна робота	
		60 год.	82
		Вид контролю: 8-й сем. – залік	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30/60

для заочної форми навчання – 8/82

2. АНОТАЦІЯ ДО КУРСУ

Техніка у XX–XXI століттях стає предметом вивчення найрізноманітніших дисциплін: технічних, природничих, суспільних, гуманітарних. Кількість спеціалізованих технічних дисциплін зростає в наш час із вражаючою швидкістю. Це, у свою чергу, стимулює процес розвитку загальнотехнічних дисциплін. Проте всі вони (спеціальні та загальні) концентрують свою увагу на окремих видах, аспектах, окремих «зрізах» техніки.

Техніка сьогодні не являється предметом дослідження тільки технічних дисциплін (наук). Багато природничих наук, у зв'язку з посиленням впливом техніки на природу, вимушені приймати до уваги техніку і навіть робити її предметом спеціального дослідження.

В силу масштабного, глобального проникнення техніки у всі сфери життя сучасного суспільства ряд суспільних наук (наприклад, соціологія, психологія) звертаються до спеціального аналізу техніки. Історичний розвиток техніки традиційно вивчається історією. Проте, історико-технічні дослідження спеціалізовані за окремими галузями і не охоплюють в поле свого аналізу питання про тенденції та перспективи розвитку сучасної техніки в цілому, про відношення техніка-природа, техніка-людина, техніка-суспільство, техніка-наука.

Таким чином, філософія техніки, по-перше, досліджує феномен техніки в цілому, по-друге, досліджує не тільки її іманентний розвиток, а й місце техніки в суспільному розвитку в цілому, по-третьому, приймає до уваги широку історичну перспективу розвитку, функціонування, роль та значення техніки для цивілізаційних процесів.

Знання з філософії техніки необхідні сьогодні у цілому ряді областей. Перш за все, для розвитку самої філософії, яка здійснює рефлексію сучасного суспільства. Філософія техніки необхідна в системі управління народним господарством (наприклад, для здійснення експертиз науково-технічних проєктів, консультування, прогнозування) в різних галузях науки і техніки.

Сьогодні ми можемо говорити про період становлення української філософії техніки як спеціальної галузі філософських досліджень. Основний поштовх становлення філософії техніки був наданий німецькими вченими різних галузей у другій половині XX ст. Цей почин підтримали представники Франції, Італії та ін. країн. Як навчальна дисципліна, «Філософія техніки» в Україні (і не тільки) теж перебуває на стадії становлення і виокремлення з курсу «Філософія науки і техніки» та являє собою авторський курс.

«Філософія техніки» як навчальна дисципліна може бути рекомендована для нормативного чи факультативного викладання на природничих, технічних та соціогуманітарних факультетах.

Навчальна дисципліна «Філософія техніки» пропонується студентам III чи IV курсів, що навчаються на бакалавраті. «Філософія техніки» належить до дисциплін вільного вибору студента.

3. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою курсу є: сформувати загальне уявлення про філософію техніки як нову галузь філософських знань для критичного осмислення сучасних цивілізаційних процесів, перспектив техніко-технологічного поступу та його впливу на природу, людину, суспільство, культуру тощо.

Завданням цього курсу є:

⇒ ознайомити студентів із сучасним станом філософсько-методологічних досліджень техніки, з еволюцією поняття «техніка», а також з ключовими проблемами історії та філософії техніки як специфічною галуззю сучасної філософії та методології науки;

⇒ окреслити коло сучасних загальних проблем філософії техніки і викласти основні концепції філософії техніки;

⇒ дати уяву про специфіку техніки, а також про взаємодію природи і техніки, людини і техніки, суспільства і техніки, науки і техніки, культури і техніки.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні знати:

- об'єкт, предмет філософії техніки;
- функції, роль і значення техніки у житті людини та суспільства;
- генезу і розвиток техніки;
- мислителів, які займалися проблемами техніки їх концепції;
- термінологію філософії техніки;
- основні течії та напрямки у філософії техніки;
- представників філософії техніки та їх праці філософів.

У результаті вивчення курсу «Філософія техніки» студенти повинні вміти:

< володіти термінологією, яку використовують у філософії техніки для розкриття сутності техніки;

< визначити роль, функції, значення техніки для сучасного суспільства;

< орієнтуватися в основних методологічних і світоглядних проблемах, які пов'язані з технікою на сучасному етапі її розвитку;

< окреслити основні філософські проблеми розвитку техніки, технології, технічної діяльності;

< виявляти позитивні й негативні результати функціонування техніки;

< викласти та проаналізувати основні ідеї, концепції, течії та напрямки у філософії техніки;

< осмислювати динаміку науково-технічного поступу в широкому соціально-культурному контексті;

< використовувати попередньо одержані знання із всесвітньої (загальної) історії, історії філософії, етики, естетики, аксіології, методології наукового пізнання, філософії науки, соціології та інших дисциплін для розкриття сутності проблем філософії техніки;

< синтезувати набуті знання із фахових дисциплін у цілісне світосприйняття та світорозуміння для філософської рефлексії техніки, технології, технічної діяльності та технічного прогресу;

< складати та опрацьовувати бібліографію, підбирати літературу, підготувати мультимедійну презентацію на одну з тем філософії техніки;

< фахово здійснювати аналіз цивілізаційних процесів сучасності;

< застосовувати набуті знання для критичного осмислення впливу, ролі та функцій техніки у сучасному суспільстві;

< пропонувати власне вирішення актуальних проблем, пов'язаних із масштабним застосуванням техніки, зокрема впливу технічного прогресу на людину, суспільство, природу, науку, культуру тощо.

Викладання навчальної дисципліни спрямовано на формування у студентів наступних **компетенцій:**

На рівні інструментальних:

≡ здатність до аналізу та синтезу;

≡ здатність до організації та планування;

- ≡ комунікативні навички;
- ≡ комп'ютерні навички;
- ≡ навички управління інформацією (отримувати та аналізувати інформацію з різних джерел);
- ≡ здатність вирішувати проблеми;
- ≡ здатність приймати рішення.

На рівні міжособистісних:

- ↗ здатність до критики і самокритики;
- ↗ здатність працювати в команді;
- ↗ здатність взаємодіяти з експертами в інших предметних галузях;
- ↗ здатність сприймати різноманітність та міжкультурні відмінності;
- ↗ прихильність до етичних цінностей.

На рівні системних:

- ☞ здатність застосовувати знання на практиці;
- ☞ здатність до навчання;
- ☞ здатність адаптації до нових умов, ситуацій;
- ☞ здатність генерувати нові ідеї
- ☞ навички лідерства;
- ☞ навички працювати самостійно й автономно;
- ☞ здатність до проявів ініціативи та підприємництва;
- ☞ відповідальність за якість;
- ☞ воля до успіху.

на рівні загальнокультурних компетенцій – це здатність:

- ⇒ використовувати основи філософських знань для формування світоглядної позиції;
- ⇒ аналізувати основні етапи та закономірності історичного розвитку суспільства для формування громадянської позиції;
- ⇒ використовувати основи філософських знань у різноманітних сферах життєдіяльності;
- ⇒ до комунікації в усній та письмовій формах для вирішення завдань (проблем) міжособистісного та між культурного спілкування;
- ⇒ до самоорганізації та самоосвіти.

На рівні загально професійних компетенцій – це оволодіння:

- базовими та спеціальними знаннями та навичками теоретичного і прикладного характеру для професійної діяльності;
- загальнонауковою та філософською термінологією, вміння працювати з науковими текстами та смисловими конструкціями, які містяться у них;
- навичками здійснення ефективної комунікації у фаховому середовищі, грамотно викладати думки;
- генерувати нові ідеї, висувати самостійно гіпотези, креативно мислити;
- здатністю до критичного аналізу, узагальнення та систематизації інформації, до визначення цілей у професійній діяльності та вибору оптимальних шляхів і методів їх досягнення;
- характеризувати та давати оцінку окремим явищам, подіям і процесам, виявляти їх зв'язок з економічним, політичним, соціальним та культурним контекстом, а також об'єктивними тенденціями та закономірностями системи загалом.

На рівні ціннісно-смислових у сфері світоглядній:

- навички ціннісних настанов та орієнтацій;
- здатність розуміти оточуючий світ, орієнтуватися в ньому;
- усвідомлювати свою роль та призначення;
- вміти вибирати цільові та смислові настанови для своїх дій та вчинків, приймати рішення.

4. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ

Викладання навчальної дисципліни «Філософія техніки» спрямовано на формування у студентів наступних *компетенцій, а саме здатність*:

= вільно оперувати основними філософськими поняттями та категоріями філософії техніки (С1, С2, С3, С4, С6)

= аналізувати актуальні проблеми сучасної цивілізації та моделювати варіанти їх вирішення (С3, С5, С6, С12)

= демонструвати значення філософських вчень для розв'язання актуальних соціокультурних, політичних, особистих проблем, пов'язаних із цивілізаційним розвитком (С2, С3, С4, С6, С9, С12)

= робити огляд та пошук інформації в спеціалізованій філософській та фаховій літературі, використовуючи різноманітні ресурси: книги, журнали, он-лайн ресурси (С7, С11)

= презентувати філософські ідеї про техніку, технологію, техносферу широкому загалу (С5, С6, С9, С10)

= вільно дискутувати на світоглядні теми (С1, С2, С3, С4, С5, С6, С9, С10)

= виявляти логічні помилки в міркуваннях (С9, С11)

= використовувати знання основних етичних вчень та вміння обґрунтовувати на їх основі моральний вимір людських вчинків (С2, С3)

= оцінювати політичну, технічну, технологічну поведінку на предмет відповідності етичним критеріям (С2, С6, С12)

5. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Місце в структурно-логічній схемі спеціальності. Навчальна дисципліна «Філософія техніки» – складова циклу вибіркових дисциплін підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра.

5.1. ОПИС СТРУКТУРИ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст матеріалу філософії техніки конституюється такими основними підходами: предметним, історичним, методологічним та гуманітарним.

Предметний підхід передбачає визначення предмету (техніка), його межі, природу, розкриття сутнісних характеристик, структури, елементів, зв'язків, відношень, функцій, а також специфіки.

Історичний підхід – це звернення до генези основних понять і концепцій техніки, технології, тобто історичний підхід передбачає теоретичну реконструкцію історії техніки та технології.

В методологічному підході філософія техніки розглядається як поле діалогу різних концепцій, які протистоять або доповнюють одна одну, як система комунікацій окремих шкіл і авторських позицій. Основні дві вимоги методологічного підходу можна окреслити як аналіз не тільки предметного змісту, але й аналіз структур мислення, відмова від натуралістичного уявлення предметної реальності, яка передбачає розпредметнення предметних і об'єктивних форм мислення. За уявленнями про техніку, технологію лежать певні способи мислення, певні картини світу і певні підходи та дискурси. У зв'язку з цим стоїть завдання проаналізувати дані явища.

Згідно з гуманітарним підходом, розглядаються різноманітні концепції, теорії філософії техніки як окремі варіанти мислення, яке характеризується певними ціннісними настановами їх авторів, культурними традиціями, інтелектуальними ситуаціями в яких ці концепції створювались. Суттєве значення відіграє етична і аксіологічна проблематики, наприклад, обговорення аналізу та оцінки культурного змісту соціально-психологічних наслідків сучасної техніки і технології, проблеми визначення подальшого розвитку техніки та її долі.

Відповідно до цих підходів, структуру змісту «Філософії техніки» можна окреслити як **чотири змістових модулі (ЗМ):**

ЗМ.1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження феномену техніки.

ЗМ.1.2. Історичні трансформації парадигм техніки у філософії.

ЗМ.1.3. Класична, неklasична і постнеklasична парадигми техніки.

ЗМ.1.4. Ціннісні виміри техніки і технології як умова їх антропологізації та гуманізації.

5.2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	усього	денна форма			усього	заочна форма		
		у тому числі				у тому числі		
	Л	С	С.Р.	Л	С	С.Р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Змістовий модуль 1. <i>Методологія дослідження техніки</i>								
Тема 1. Теоретико-методологічні засади дослідження феномену техніки	16	2	4	10	–	–	–	–
Разом за змістовим модулем 1	16	2	4	10	–	–	–	–
Змістовий модуль 2. <i>Історичні парадигми техніки</i>								
Тема 2. Історичні трансформації парадигм техніки у філософії	18	4	4	10	–	–	–	–
Разом за змістовим модулем 2	18	4	4	10	–	–	–	–
Змістовий модуль 3. <i>Класична, неklasична і постнеklasична парадигми техніки</i>								
Тема 3. Класична парадигма техніки	13	2	2	9	–	–	–	–
Тема 4. Некласична парадигма техніки	14	2	2	10	–	–	–	–
Тема 5. Філософія техніки у контексті постнеklasичної раціональності	11	-	2	9	–	–	–	–
Разом за змістовим модулем 3	38	4	6	28	–	–	–	–
Змістовий модуль 4. <i>Ціннісні виміри техніки і технології як умова їх антропологізації та гуманізації</i>								
Тема 6. Ціннісні виміри техніки і технології	9	1	2	6	–	–	–	–
Тема 7. Філософія науково-технічної культури і перспективи цивілізаційного поступу	9	1	2	6	–	–	–	–

Разом за змістовим модулем 4	18	2	4	12	–	–	–	–
Усього годин:	90	12	18	60	–	–	–	–

5. 3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Лекції є універсальною академічною формою навчання студентів. Мета лекції: загальне інформування студентів з ключових питань конкретної теми, періодичний контроль присутності студентів, постановка завдань для самостійного опрацювання матеріалу та індивідуальної роботи.

Змістовий модуль 1. Методологія дослідження техніки.

Тема 1. Теоретико-методологічні засади дослідження феномену техніки. Проблематизація визначення техніки як ключового поняття, що окреслює предмет філософії техніки та виступає важливим елементом наукового пізнання. Концепт техніки. Основні філософські концепти техніки.

Дискурс техніки. Природничонауковий, технократичний, соціокультурний і гуманітарно-науковий дискурси. Потенціал гуманізму в гуманітарно-науковому дискурсі техніки.

Змістовий модуль 2. Історичні парадигми техніки.

Тема 2. Історичні трансформації парадигм техніки у філософії.

Архаїчна парадигма техніки. Парадигма техніки Стародавнього Сходу. Антична парадигма техніки. Середньовічна парадигма техніки. Парадигма техніки доби Відродження.

Змістовий модуль 3. Класична, некласична і постнекласична парадигми техніки.

Тема 3. Класична парадигма техніки. Осмислення парадигми техніки у рамках класичної методології науки. Наукова картина світу в контексті класичної наукової раціональності. Філософські концепції техніки в контексті класичної парадигми: концепції техніки К. Маркса і Ф. Дессауера.

Тема 4. Некласична парадигма техніки. Становлення некласичної парадигми техніки. Особливості некласичної методології науки. Антропологічний поворот у науці. Органіцизм як некласична парадигма техніки. Філософські концепції техніки у контексті некласичної методології науки. Філософія техніки Е. Каппа. Філософська концепція техніки П. Флоренського. Філософія техніки П. Енгельмеєра. Філософія техніки О. Шпенглера. Філософія техніки Х. Ортеги.

Тема 5. Філософія техніки у контексті постнекласичної раціональності. Сучасні тенденції розвитку та функціонування постнекласичної раціональності. Наукова раціональність. Технічна раціональність. Технологічна раціональність. Соціальна раціональність. Економічна раціональність. Техногенна раціональність.

Техніка в сучасній науковій картині світу. Антропологічний аспект еволюції техносфери.

Змістовий модуль 4. Ціннісні виміри техніки і технології як умова їх антропологізації та гуманізації.

Тема 6. Ціннісні виміри техніки і технології. Аксиологічні аспекти сучасних технологій. Технологічний імператив і гуманітарна криза у постіндустріальному суспільстві. Морально-етичні аспекти сучасних біотехнологій. Морально-етичні наслідки інструменталізації людини. Сучасні біотехнології та проблема ідентичності індивіда. Етика відповідальності у технологічну добу.

Тема 7. Філософія науково-технічної культури і перспективи цивілізаційного поступу. Техніка у концепціях філософії індустріальної культури. Біокультурологічна концепція О. Шпенглера. Концепція індустріальної культури у філософії техніки Б. Вишеславцева. Філософія техніки Франкфуртської школи (М. Горкгаймер, М. Гайдеггер, Г. Маркузе, Ю. Габермас). Гуманістична філософія техніки Е. Фромма.

Чинники становлення техногенної цивілізації. Ліберальна стратегія розвитку науки і техніки. Ринкова економіка як техносоціальний проект ліберальної стратегії.

Методи, які використовуються для викладу (висвітлення) матеріалу – проблемний, діалогічний з широким використанням рефлексії, метод історичної реконструкції, компаративний, структурно-функціональний, діалектичний і синергетичний методи, методи аналізу і синтезу, моделювання та ін.

Форма викладу матеріалу є введення у філософію техніки. Викласти у повному обсязі матеріал (враховуючи відведену кількість годин) неможливо, та і не має необхідності. Введення дозволяє розглянути генезу техніки, окреслити основні проблеми, підходи, методи, які використовуються в даній галузі філософського знання, її структуру, сферу використання знань, межі предмета, короткі історичні відомості. Введення – це своєрідний дороговказ, який допомагає студентам самостійно освоїти даний курс.

5.4. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінари – форма деталізації лекційного матеріалу. Мета семінарського заняття: контроль і оцінювання знань студентів з конкретної теми, включаючи самостійну та індивідуальну роботу, контроль присутності студентів.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
	ЗМ 1. <i>Методологія дослідження техніки</i>		
1	Тема 1. Теоретико-методологічні засади дослідження феномену техніки	4	–
2	Разом за ЗМ 1	4	–
3	ЗМ 2. <i>Історичні парадигми техніки</i>		
4	Тема 2. Історичні трансформації парадигм техніки у філософії	4	–
5	Разом за ЗМ 2	4	–
6	ЗМ 3. <i>Класична, некласична і постнекласична парадигми техніки</i>		
7	Тема 3. Класична парадигма техніки	2	–
	Тема 4. Некласична парадигма техніки	2	-
	Тема 5. Філософія техніки у контексті постнекласичної раціональності	2	
	Разом за ЗМ 3	6	
1	ЗМ 4. <i>Ціннісні виміри техніки і технології як умова їх антропологізації та гуманізації</i>		–
2	Тема 6. Ціннісні виміри техніки і технології	2	–
3	Тема 7. Філософія науково-технічної культури і перспективи цивілізаційного поступу	2	–
4	Разом за ЗМ 4	4	–
	Всього кількість годин	18	–

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ТЕХНІКИ

План

1. Методологія визначення поняття техніки
 - а) проблематизація визначення поняття «техніка»;
 - б) концепт техніки.
2. Дискурс техніки
 - а) природничонауковий дискурс техніки;
 - б) технократичний дискурс техніки;
 - в) соціокультурний дискурс техніки;

г) гуманітарно-науковий дискурс техніки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Розин В. М.** Техника и социальность: Философские различия и концепции / В. М. Розин. – М.: Книжный дом «ЛИБРИКОМ», 2012. – 304 с.
2. **Розин В. М.** Типы и дискурсы научного мышления / В. М. Розин. – М.: Книжный дом «ЛИБРИКОМ», 2012. – 248 с.
3. **Розин В. М.** Философия техники. Учебное пособие для вузов / В. М. Розин. – М., 2001. – 456 с.
4. **Терешкун О. Ф.** Гуманітарно-наукові парадигми техніки / О. Ф. Терешкун. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016. – С. 11–54.

ТЕМА 2.

ІСТОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПАРАДИГМ ТЕХНІКИ У ФІЛОСОФІЇ

План

1. Архаїчна парадигма техніки.
2. Парадигма техніки Стародавнього сходу (Індія, Китай).
3. Антична парадигма техніки.
4. Середньовічна парадигма техніки.
5. Парадигма техніки доби Відродження.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Мэмфорд Л.** Миф машины. Техника и развитие человечества / Л. Мэмфорд. – М.: Логос. – 2001. – 408 с.
2. **Ортега-и-Гассет Х.** Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет. – Гл. 1X. Первобытный человек и техника. С. 103–114, гл. X. Первобытный человек и история. С. 114–123, гл. XI. Времена избалованного ребенка. С. 123–134.
3. **Пікашова Т. Д., Шашкова Л. О.** Основи історії науки і техніки: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 399 с.
4. **Терешкун О. Ф.** Гуманітарно-наукові парадигми техніки / О. Ф. Терешкун. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016. – С. 55–108.
5. **Шадевальд В.** Понятия «природа» и «техника» у греков. // Философия техники в ФРГ. – М.: Прогресс, 1989, с. 90–103.
6. **Циммерли Х.** Техника в изменяющемся обществе. // Философия техники в ФРГ. – М.: Прогресс, 1989, с. 236–156.

ТЕМА 3.

КЛАСИЧНА ПАРАДИГМА ТЕХНІКИ

План

1. Наукова картина світу в контексті класичної наукової раціональності.
2. Філософські концепції техніки в контексті класичної парадигми:
 - а) концепція техніки К. Маркса;
 - б) концепція техніки Ф. Дессауера.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Маркс К.** Капитал // К. Маркс, Ф.Энгельс. Избр. соч., т. 7. – М.: Политиздат, 1987. – С. 346–360.
2. **Терешкун О. Ф.** Гуманітарно-наукові парадигми техніки / О. Ф. Терешкун. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016. – С. 109–135.

ТЕМА 4.

НЕКЛАСИЧНА ПАРАДИГМА ТЕХНІКИ

План

1. Становлення некласичної парадигми техніки:
 - а) особливості некласичної методології науки;
 - б) антропологічний поворот у науці;
 - в) органіцизм як парадигма техніки.
2. Філософські концепції техніки у контексті некласичної методології науки:
 - а) концепція техніки Е. Каппа;

- б) концепція техніки П. Флоренського;
- в) концепція техніки П. Енгельмеєра;
- г) концепція техніки О. Шпенглера;
- д) концепція техніки Х. Ортеги.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Капп Э.* Происхождение орудия; Философия машины / Э. Капп, Г. Гуннов, Л. Нуаре, А. Эспинас // Роль орудия в развитии человека. – Л.: Прибой, 1925. – С. 21–25; 96–129.
2. *Ортега-и-Гассет Х.* Размышления о технике / Х. Ортега-и-Гассет // Вопросы философии, 1993. – № 10. – С. 32–68.
3. *Терешкун О. Ф.* Гуманітарно-наукові парадигми техніки / О. Ф. Терешкун. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016. – С. 136–152; 250–267.
4. *Флоренский П.* Органопроекция / П. Флоренский // Русский космизм. Антология философской мысли. – М.: Педагогика-пресс, 1993. – С. 149–162.
5. *Шпенглер О.* Закат Европы. / О. Шпенглер. – Т.1. – Новосибирск: ВО «Наука», 1993. – 592 с.
6. *Шпенглер О.* Человек и техника. / О. Шпенглер. // Культурология. XX век: Антология. – М.: Юрист, 1995. С. 454–494.

ТЕМА 5.

ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ У КОНТЕКСТІ ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

План

1. Сучасні тенденції розвитку та функціонування постнекласичної раціональності:
 - а) наукова раціональність;
 - б) технічна раціональність;
 - в) технологічна раціональність;
 - г) соціальна раціональність;
 - д) економічна раціональність;
 - е) техногенна раціональність.
2. Техніка в сучасній науковій картині світу.
3. Антропологічний аспект еволюції техносфери.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Кудрин Б. И.* Технетика: новая парадигма философии техники (третья научная картина мира) / Б. И. Кудрин. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1998. – 40 с.
2. *Попкова Н. В.* Философия техносферы / Н. В. Попкова. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 344 с.
3. *Розин В. М.* Техника и социальность: Философские различия и концепции / В. М. Розин. – М.: Книжный дом «ЛИБРИКОМ», 2012. – 304 с.
4. *Розин В. М.* Типы и дискурсы научного мышления / В. М. Розин. – М.: Книжный дом «ЛИБРИКОМ», 2012. – 248 с.
5. *Розин В. М.* Философия техники. Учебное пособие для вузов / В. М. Розин. – М., 2001. – 456 с.
6. *Степин В. С.* Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В. С. Степин, Л. Ф. Кузнецова. – М., 1994. – 274 с.
7. *Степин В. С.* Научное познание и ценности техногенной цивилизации / В. С. Степин // Вопросы философии. – 1989. – № 10. – С. 3–18.
8. *Степин В. С.* Научная рациональность в социокультурном контексте / В. С. Степин // Человек и его будущее: Новые технологии и возможности человека / Отв. ред. Г. Л. Белкина; ред.-сост. М. И. Фролова; предисл. Г. Л. Белкиной, С. Н. Корсакова. – М.: ЛЕНАНД, 2012. – С. 273–282.
9. *Терешкун О. Ф.* Гуманітарно-наукові парадигми техніки / О. Ф. Терешкун. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016. – С. 153–195.

ТЕМА 6.

ЦІННІСНІ ВИМІРИ ТЕХНІКИ І ТЕХНОЛОГІЇ

План

1. Аксиологічні аспекти сучасних технологій.
2. Технологічний імператив і гуманітарна криза у постіндустріальному суспільстві.
3. Морально-етичні аспекти сучасних біотехнологій:
 - а) морально-етичні наслідки інструменталізації людини;

- б) сучасні біотехнології та проблема ідентичності індивіда;
- в) етика відповідальності у технологічну добу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Йонас Г.** Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Г. Йонас. – Пер. з нім. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.
2. **Ленк Х.** Социальная ответственность за надежность сложных социотехнических систем / Х. Ленк // Человек и его будущее: Новые технологии и возможности человека / Отв. ред. Г. Л. Белкина; ред.-сост. М. И. Фролова; предисл. Г. Л. Белкиной, С. Н. Корсакова. – М.: ЛЕНАНД, 2012. – С. 308–317.
3. **Попкова Н. В.** Глобальные проблемы современности и технологическое развитие / Н. В. Попкова // Вестник Московского ун-та. Сер. 7. – Философия. – М., 2005. – № 1. – С. 96–106.
4. **Попкова Н. В.** Мировоззренческие основы конструирования человека / Н. В. Попкова // Конструирование человека: сборник трудов IV Всероссийской научной конференции с международным участием: в 2-х т. – Т. 1. – Томск: Изд-во Томского гос. пед. ун-та, 2011. – С. 243–249.
5. **Терешкун О. Ф.** Гуманітарно-наукові парадигми техніки / О. Ф. Терешкун. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016. – С. 196–249.
6. **Тищенко П. Д.** Био-власть в эпоху биотехнологий / П. Д. Тищенко. – М.: РАН. Ин-т философии, 2001. – 196 с.
7. **Тищенко П. Д.** Новейшие биомедицинские технологии: Философско-антропологический анализ / П. Д. Тищенко // Вызов познанию: Стратегия развития науки в современном мире. – М.: Наука, 2004. – С. 309–332.
8. **Философия техники в ФРГ:** Пер. с нем. и англ. / Составл. и предисл. Ц. Г. Арзаканяна и В. Г. Горохова. – М.: Прогресс, 1989. – 528 с.

ТЕМА 7.

ФІЛОСОФІЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПОСТУПУ

План

1. Техніка у концепціях філософії індустріальної культури:
 - а) біокультурологічна концепція О. Шпенглера;
 - б) концепція індустріальної культури у філософії техніки Б. Вишеславцева;
 - в) філософія техніки Франкфуртської школи (М. Горкгаймер, М. Гайдеггер, Г. Маркузе, Ю. Габермас);
 - г) філософія техніки Е. Фромма.
2. Чинники становлення техногенної цивілізації:
 - а) ліберальна стратегія розвитку науки і техніки;
 - б) ринкова економіка як техносоціальний проект ліберальної стратегії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Вышеславцев Б. П.** Кризис индустриальной культуры / Б. П. Вышеславцев // Сочинения / Сост. и прим. В. В. Сапов. Вступ. статья С. А. Левицкий. – М.: Раритет, 1995. – С. 181–434. – (Библиотека духовного возрождения).
2. **Вышеславцев Б. П.** Философская нищета марксизма / Б. П. Вышеславцев // Сочинения / Сост. и прим. В. В. Сапов. Вступ. статья С. А. Левицкий. – М.: Раритет, 1995. – С. 15–180. – (Библиотека духовного возрождения).
3. **Горкгаймер М.** Критика инструментального розуму / М. Горкгаймер. – К.: ППС-2002, 2006. – 282 с. («Сучасна гуманітарна бібліотека»).
4. **Маркузе Г.** Одномерный человек. Исследования идеологии Развитого Индустриального Общества / Г. Маркузе. [Пер. А. Юдина]. – М.: «REEL-book», 1994. – 368 с.
5. **Терешкун О. Ф.** Гуманітарно-наукові парадигми техніки / О. Ф. Терешкун. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016. – С. 268–322.
6. **Фукуяма Ф.** Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ОАО «Люкс», 2004. – 349 с.
7. **Хабермас Ю.** Будущее человеческой природы / Ю. Хабермас. – М.: Весь Мир, 2002. – 144 с.
8. **Хабермас Ю.** Демократия. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью / Ю. Хабермас. – М.: АО «КАМІ», Издательский центр ACADEMIA, 1995. – 252 с.

9. *Хабермас Ю.* Техника и наука как «идеология» / Ю. Хабермас // Техника и наука как «идеология» / Пер. с нем. М. Л. Хорькова. – М.: Практис, 2007. – С. 50–116.

10. *Хабермас Ю.* Технический прогресс и социальный жизненный мир / Ю. Хабермас // Техника и наука как «идеология» / Пер. с нем. М. Л. Хорькова. – М.: Практис, 2007. – С. 117–135.

11. *Шпенглер О.* Закат Европы. / О. Шпенглер. – Т.1. – Новосибирск: ВО «Наука», 1993. – 592 с.

5.5. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота – передбачає пошук і опрацювання студентом додаткової інформації для обговорення теоретичних питань, що виносяться на семінарське заняття, підготовку до модульних контрольних робіт, до заліку.

РОЗПОДІЛ ГОДИН ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
	Назва змістового модуля		
ЗМ 1. <i>Методологія дослідження техніки</i>			
1	Тема 1. Теоретико-методологічні засади дослідження феномену техніки	10	–
	Разом за ЗМ 1	10	–
ЗМ 2. <i>Історичні парадигми техніки</i>			
2	Тема 2. Історичні трансформації парадигм техніки у філософії	10	–
	Разом за ЗМ 2	10	–
ЗМ 3. <i>Класична, некласична і постнекласична парадигми техніки</i>			
3	Тема 3. Класична парадигма техніки	9	–
4	Тема 4. Некласична парадигма техніки	10	–
5	Тема 5. Філософія техніки у контексті постнекласичної раціональності	9	–
	Разом за ЗМ 3	28	–
ЗМ 4. <i>Ціннісні виміри техніки і технології як умова їх антропологізації та гуманізації</i>			
6	Тема 6. Ціннісні виміри техніки і технології	6	–
7	Тема 7. Філософія науково-технічної культури і перспективи цивілізаційного поступу	6	–
	Разом за ЗМ 4	12	–
	Всього кількість годин	60	–

ЗАВДАННЯ ПО ВИВЧЕННЮ ПЕРШОДЖЕРЕЛ

1. Прочитайте і законспекуйте працю першого філософа техніки К. Маркса Капітал. Гл. 13. Машины и крупная промышленность. К. Маркс, Ф. Энгельс. Избр. соч., т. 7, М.: Политиздат, 1987. – С. 346–360.

2. Випишіть визначення техніки з праць Х. Ортеги «Размышления о технике», «Восстание масс», К. Ясперса «Смысл и назначение истории», «Современная техника», М. Гайдеггера «Вопрос о технике», О. Шпенглера «Человек и техника», Л. Мамфорд «Миф машины. Техника и развитие человечества», «Техника и природа человека» Ф. Юнгера «Совершенство техники. Машина и собственность», М. Бердяева «Человек и машина»

3. Складіть тести до вище зазначених праць Х. Ортеги, К. Ясперса, М. Гайдеггера, О. Шпенглера, Л. Мамфорда, Ф. Юнгера.

4. Прочитайте працю Х. Бека Сущность техники. // Философия техники в ФРГ. – М.: Прогресс, 1989. – С. 172–190.

5. Занести у конспект для самостійної роботи інформацію про провідних філософів техніки з розподілом за напрямками: онтологічний, антропологічний, соціологічний, культурологічний, технократичний.

6. Випишіть у конспект для самостійної роботи імена-символи філософів техніки.

7. Здійсніть порівняльну характеристику архаїчної, античної, середньовічної, ренесансної, новочасівської та новітньої техніки.

8. Складіть порівняльну таблицю індустріального та постіндустріального суспільства. Вказавши зміст та функції техніки.

9. Складіть кросворд (по 20 запитань по горизонталі та вертикалі) за будь-якою працею філософа техніки чи загалом концепцією техніки того чи іншого філософа техніки.

5.6. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальна робота – виступає як спосіб індивідуалізації програмного курсу. Індивідуальна робота студентів передбачає найрізноманітніші форми відповідно до інтелектуальних здібностей та уподобань студентів. Найпростіші з них – індивідуальні бесіди, консультації з невстигаючими студентами. Більш складні форми індивідуальної роботи – написання есе, наукових робіт, навчально-дослідні та науково-дослідні завдання, та статей, підготовка виступів на наукових конференціях тощо. Типовою формою індивідуальної роботи встигаючого (середнього) студента є реферативне дослідження або мультимедійна презентація з обов'язковим захистом на тематичному семінарському занятті, в структурі якого зазначений даний вид робіт. Активна і результативна індивідуальна робота передбачає можливість альтернативних форм заміщення аудиторно-семінарських занять з обов'язковою плановою звітністю про результати її виконання.

Відповідно до Положення про порядок організації навчального процесу та оцінювання успішності студентів на філософському факультеті Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника від 12.10.2010 року індивідуальні завдання студентів з дисципліни «Філософія» включають:

- підготовка мультимедійної презентації та її захист (тема презентації обирається студентом за уподобанням або з списку запропонованого викладачем);
- написання есе за вузько-спеціальною проблематикою;
- бібліографічний опис наукових публікацій за тематикою навчальної дисципліни;
- складання анотацій;
- реферативні дослідження.
- написання наукових робіт, навчально-дослідного завдання, тез на конференцію тощо.

Тематика індивідуальних завдань щорічно оновлюється і затверджується на засіданні кафедри філософії, соціології та релігієзнавства.

Структура індивідуального навчально-дослідного чи науково-дослідного завдання:

- вступ: актуальність, мета, завдання роботи, об'єкт, предмет дослідження, ступінь розробки

теми;

- методи – вказуються і коротко характеризуються;
- теоретичне обґрунтування – виклад базових теоретичних положень, законів, принципів, алгоритмів тощо, на основі яких виконується завдання;
- основні результати роботи – подаються результати, схеми, малюнки, моделі, описи, систематизована реферативна інформація та її аналіз;
- висновки;
- список використаної літератури.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ ТА МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ

1. Основні закономірності розвитку техніки.
2. Основні інтерпретації сутності техніки.
3. Філософська інтерпретація техніки в історії філософії.
4. Тенденції розвитку сучасної техніки.
5. Взаємозв'язок природи і техніки.
6. Взаємозв'язок людини і техніки.
7. Межі (границі) техніки.
8. Техніка в історичній ретроспективі.
9. Типологія (класифікація) техніки.
10. Світ людини і світ техніки: проблеми їх відношення.
11. Кількісні й якісні параметри техніки.
12. Характеристика (аналіз) техніки з герменевтичної точки зору.
13. Техніка і герменевтичний метод.
14. Моделі динаміки техніки.
15. Соціокультурний зміст техніки.
16. Специфіка культурологічного вивчення техніки.
17. Людина і техніка: взаємопрояви відносин.
18. Поняття технічного об'єкта.
19. Техніка та її виміри.
20. Аксиологія техніки.
21. Антропологія техніки.
22. Етика техніки.
23. Основні положення технетики Б. Кудріна.
24. Інформаційна техніка.
25. Технофілософські погляди В. Вернадського

ПРЕЗЕНТАЦІЇ ПО ПРАЦЯХ ФІЛОСОФІВ ТЕХНІКИ

Бекон Ф. «Нова Атлантида»

Бердяев Н. А. Человек и машина

Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структур

Бредбері Р. «451 градус по Фаренгейту»

Вышеславцев Б. П. Кризис индустриальной культуры

Дэвис Э. Техногнозис: миф, магия и мистицизм в информационную эпоху

Замяти Е. «Мы»

Зиновьев А. «Глобальный человек»

Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації

Кампанелла Т. «Місто Сонця»

Латур Б. «Дайте мені лабораторію і я переверну світ»

Лем С. «Сумма технологий»

Ленк Х. Размышления о современной технике

Маркс К. Капитал

Маркузе Г. Одномерный человек. Исследования идеологии Развитого Индустриального Общества

Мамфорд Л. Миф машины. Техника и развитие человечества

Мэмфорд Л. Техника и природа человека

Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс

Ортега-и-Гассет Х. Размышления о технике

Оруэлл Дж. «1984»

Оруэл Дж. «Скотный двор»

Тищенко П. Д. Био-власть в эпоху биотехнологий

Тоффлер А. «Футурошок»

Флоренский П. Органопроекция

Фромм Э. Душа человека

Фромм Э. Революция надежды

Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции

Хабермас Ю. Будущее человеческой природы

Хабермас Ю. Техника и наука как «идеология»

Хайдеггер М. Вопрос о технике

Хаксли О. О дивный новый мир

Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории.

Шпенглер О. Человек и техника

Эллюль Ж. Другая революция

Эллюль Ж. Технологический блеф

Юнгер Ф. Г. Совершенство техники. Машина и собственность

Ясперс К. Смысл и назначение истории

Ясперс К. Современная техника

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОАНАЛІЗУ ТА САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Назвіть основні історичні етапи розвитку техніки.
2. Визначте історичні рамки першого етапу розвитку техніки, його назва.
3. Назвіть перший історичний етап розвитку техніки і вкажіть який характер носила техніка цього етапу.
4. Особливості першого етапу розвитку техніки.
5. Історичні рамки другого етапу розвитку техніки, його назва.
6. Охарактеризуйте другий етап розвитку техніки.
7. Порівняйте перший і другий етап розвитку техніки.
8. Які характерні риси другого етапу розвитку техніки?
9. Хто в процесі виробництва є головною рушійною силою технічного процесу на другому етапі розвитку техніки?
10. На чому ґрунтується ремісницька технічна діяльність?
11. Яким чином можна оволодіти ремеслом?
12. Назвіть третій етап розвитку техніки.
13. Визначте історичні рамки третього етапу розвитку техніки.
14. Основні риси третього етапу розвитку техніки.
15. Що лежить в основі технічної діяльності третього етапу розвитку техніки?
16. На що орієнтується техніка третього етапу ?
17. Що послужило (яка подія) початком третього етапу розвитку техніки?

18. Кого можна вважати засновником третього етапу розвитку техніки?
19. Коли і чому виникає попит на інженерну діяльність?
20. Хто, коли і де розпочав професійну підготовку інженерів?
21. У чому суттєва відмінність другого і третього етапів розвитку техніки?
22. Назвіть рушійну силу виробництва на третьому етапі розвитку техніки?
23. Який існує зв'язок між технікою і людиною на різних історичних етапах розвитку техніки?
24. Як різняться технічна діяльність людини в різні історичні періоди розвитку техніки?
25. Як впливає техніка на соціальну структуру суспільства (наведіть приклади)?
26. Які негативні та позитивні явища з'являються в результаті впровадження машин?
27. Назвіть четвертий етап розвитку техніки.
28. Визначте історичні рамки четвертого етапу розвитку техніки.
29. Які характерні ознаки четвертого етапу розвитку техніки?
30. Здійсніть порівняльну характеристику третього і четвертого етапів розвитку техніки.
31. Специфіка розвитку техніки в Античності.
32. Специфіка розвитку техніки у Середньовіччі.
33. Специфіка розвитку техніки в епоху Відродження.
34. Специфіка розвитку техніки у Новому часі.
35. Специфіка розвитку техніки у XIX ст.
36. Специфіка розвитку техніки у XX ст.
37. Дайте визначення техніки.
38. Як визначає техніку Х. Ортега?
39. Як визначає техніку К. Ясперс?
40. Як визначає техніку Б. Франклін?
41. Як визначає техніку М. Хайдеггер?
42. Як визначає техніку О. Шпенглер?
43. Як визначає техніку Ж. Еллюль?
44. Що таке артефакт?
45. Який міф панує у світогляді XX–XXI століть?
46. Назвіть (класифікуйте) основні функції техніки.
47. Розкрийте зміст технічної функції.
48. Які функції виконує техніка в економіці?
49. Визначте негативні функції техніки.
50. Розкрийте зміст соціальної функції техніки.
51. Назвіть основні концепції походження техніки.
52. Суть натуралістичного підходу в походженні техніки.
53. Суть вольового підходу у походженні техніки.
54. Суть раціонального підходу у походженні техніки.
55. Суть концепції походження техніки Б. Франкліна.
56. Суть концепції походження техніки Е. Каппа.
57. Суть концепції походження техніки Ф. Дессауера.
58. Суть концепції походження техніки А. Бергсона.
59. Суть концепції походження техніки М. Гайдеггера.
60. Суть концепції походження техніки Ж. Еллюля.
61. Суть концепції походження техніки Х. Бека.
62. Яку концепцію походження техніки запропонували Л. Нуаре і Е. Капп?
63. Яку концепцію походження техніки запропонував Ф. Енгельс?
64. Яку концепцію походження техніки запропонував Л. Мемфорд?
65. Як здійснюють класифікацію артефактів Л. Нуаре і Е. Капп?
66. Діяльність людини складається, за Л. Нуаре, з трьохчленного ряду причинності. Вкажіть його.
67. Як Л. Нуаре і Е. Капп визначають знаряддя праці?
68. Як К. Маркс визначає машину?
69. Яка роль руки у створенні техніки?
70. Як визначають руку Л. Нуаре і Е. Капп?

71. Як трактують людську історію Л. Нуаре і Е. Капп?
72. У якій праці Ф. Енгельс розкриває орудійну концепцію техніки?
73. Як Ф. Енгельс визначає руку?
74. Як Ф. Енгельс визначає працю?
75. У чому відмінність визначення праці політекономістами XIX ст. і Ф. Енгельсом?
76. Який перший і вирішальний крок був зроблений мавпою для перетворення у людину?
77. Які функції виконує рука мавпи?
78. У чому діалектика руки і праці?
79. Що спільного і відмінного між рукою мавпи і людини?
80. З чого починається праця?
81. Який характер впливу на природу здійснює людина?
82. Який характер впливу на природу здійснює тварина?
83. У чому відмінність впливу на природу людини і тварини?
84. Чи існує відмінність впливу на природу людини і тварини?
85. Яким чином парова машина причетна до зміни соціальної структури суспільства?
86. Яким чином парова машина причетна до класової боротьби?
87. Чи призводить до зміни соціальної структури суспільства техніка?
88. У чому обмеженість поглядів на технічні винаходи та технічні засоби у технічних вчених, великих промисловців, фабрикантів і купців?
89. Як К. Маркс визначає відмінність між знаряддям праці і машиною?
90. Як К. Маркс визначає анатомію машини?
91. У чому відмінність між знаряддям праці і машиною?
92. Яке визначення знаряддя праці і машини дають математики, механіки і деякі економісти?
93. Що таке машина?
94. Які функції виконує машина?
95. Які функції виконує знаряддя?
96. Що являється вихідною точкою перевороту способу виробництва у мануфактурі?
97. Що являється вихідною точкою перевороту способу виробництва у великій промисловості?
98. Яке явище викликало революцію у промисловості (у способі виробництва)?
99. Яка заслуга належить Д. Уатту?
100. У чому геній Д. Уатта?
101. Визначте історичну місію (значення) великої промисловості?
102. Визначте предмет філософії техніки.
103. Які науки вивчають (досліджують) інструментально-технологічний вимір техніки?
104. Які науки вивчають природний вимір техніки?
105. Який вимір техніки вивчають антропологія, психологія, фізіологія, етика, естетика?
106. Який аспект техніки вивчає соціологія, економічні науки, політологія, етика?
107. Який вимір техніки вивчається культурологією?
108. Які завдання стоять перед філософією техніки?
109. Хто перший вжив термін «філософія техніки»?
110. Коли виник термін «філософія техніки»?
111. Хто є засновником, фундатором філософії техніки?
112. Назвіть філософуючи інженерів, які були попередниками Е. Каппа.
113. Визначте внесок Ернеста Гартіга у розробку, розвиток філософії техніки.
114. Який внесок здійснив у розвиток філософії техніки Йоганн Бекманн?
115. Яку проблематику філософії техніки розробляв Йоганн Генріх Моріц Поппе?
116. Хто був першим філософом техніки?
117. Кого можна вважати засновником технологічної антропології?
118. Назвіть фамілії перших піонерів філософії техніки.
119. Які праці П. Енгельмеєра присвячені філософії техніки?
120. Хто запропонував ідею введення навчальної дисципліни «Філософія техніки»?
121. Хто підтримав пропозицію ввести філософію техніки як навчальну дисципліну?
122. Окресліть коло питань філософії техніки, якими займався П. Енгельмейер.
123. У філософії техніки склалося дві традиції у підході до техніки. Визначте ці традиції.

124. Назвіть основну проблематику першої традиції у філософії техніки.
125. Назвіть основну проблематику другої традиції у філософії техніки.
126. Хто із філософів представляє метафізику техніки?
127. Коли заснований Союз німецьких інженерів?
128. Які питання вирішувалися у рамках СНІ?
129. Коли почали відкрито обговорюватися філософські питання техніки у рамках СНІ?
130. Назвіть представників СНІ.
131. Назвіть і охарактеризуйте основні напрямки у розвитку філософії техніки.
132. Вкажіть основні течії у розвитку філософії техніки.

5.8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Методи навчання – це засоби взаємопов'язаної діяльності викладача і студента, спрямованої на вирішення завдань навчання, виховання і розвитку.

Словесні методи навчання: інформаційна лекція з елементами проблемного навчання, пояснення, консультація, пояснювально-ілюстративний метод, бесіда, розповідь.

Лекція як метод навчання має інформаційний характер, чіткий план, застосовується на лекційних заняттях. Структура лекції підпорядковується логіці предмета, стимулює конкретно-образне мислення, активізує логічне мислення студентів, послідовно з'ясовує всі пункти плану. Предметом лекції виступають складні об'єкти, явища, процеси, що мають між собою зв'язки і залежності причиннонаслідкового характеру.

Консультація – метод навчання за допомогою якого студент одержує відповіді або пояснення від викладача на конкретні питання певних теоретичних положень та аспектів їх практичного застосування. Консультація може бути індивідуальною або проводитися для групи студентів, наприклад, перед заліками чи екзаменами.

Пояснення – застосовується для доказового викладу матеріалу, пов'язаного з вивченням окремих понять, категорій, явищ, процесів, властивостей, законів тощо як на лекціях, семінарських заняттях, так і під час консультацій, написання наукових робіт тощо.

Інструктаж – як метод має інформативний локальний характер, близький до розпорядження алгоритмічного типу. Застосовується при вказівках студентам щодо вивчення тем, які виносяться на самостійне опрацювання, виконання самостійної, індивідуальної чи наукової роботи.

Бесіда (полемічна, евристична) – це розмова викладача зі студентами на підставі чіткої системи запитань, заздалегідь визначених, які сприяють активному засвоєнню системи фактів, нового поняття чи закономірностей тощо. Запитання у процесі бесіди мають сприяти цілісному сприйняттю матеріалу. Бесіди застосовуються на лекціях, семінарських заняттях, колоквіумах тощо.

Пояснювально-ілюстративний метод – студенти здобувають знання, слухаючи мультимедійну лекцію, вивчаючи слайди через мультимедійний проектор у «готовому» вигляді.

За рівнем самостійності пізнавальної діяльності для вивчення дисципліни застосовуються **репродуктивний, частково-пошуковий та дослідницький** методи.

Дослідницький метод – після аналізу матеріалу, постановки завдань та короткого усного або письмового інструктажу студенти самостійно вивчають літературу, нормативно-правові акти, кваліфікують юридичні ситуації та виконують інші пошукові дії.

Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: ділові та рольові ігри, дискусії, диспути, студентські наукові конференції, метод цікавих аналогій, ефект дивування, метод зіставлення наукових і життєвих (побутових) пояснень явищ, процесів, ситуацій тощо.

5.9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Методи усного контролю: фронтальне та індивідуальне опитування, усні заліки (при відпрацюванні пропущеного матеріалу).

Поточний контроль проводиться під час вивчення тем, проведення семінарських, індивідуальних занять, консультацій. При цьому застосовується усне, карткове, фронтальне, бліцопитування, письмові контрольні роботи, підготовка та захист рефератів, опитування за допомогою відповідних тестів.

Фронтальний контроль: на питання викладача при порівняно невеликому обсязі матеріалу короткі відповіді дають багато студентів групи. Ця форма контролю дозволяє вдало поєднати перевірку з завданнями повторення і закріплення пройденого матеріалу, викликаючи підвищену активність групи. Викладач ставить питання перед усією групою, щоб в обговоренні цих питань брали участь всі студенти.

Індивідуальний контроль: застосовується для ґрунтовного знайомства викладача із знаннями, уміннями і навичками окремих студентів, що для відповіді звичайно викликаються до усної доповіді із питань, які виносились на обговорення, хоча не виключається відповідь студента і з місця.

Метод самоконтролю – самостійний пошук помилок, уміння самостійно оцінювати свої знання, визначати пріоритетні напрями власного навчального процесу, самоаналіз, усвідомлено регулювати власну навчальну діяльність, удосконалювати її, запобігати помилкам і неточностям.

З метою перевірки якості знань студентів з окремих тем застосовується **системно-узагальнюючий метод**. Він здійснюється у формі письмової роботи.

Підсумковий контроль проводиться у відповідності з навчальним планом у **формі семестрового заліку** шляхом розв'язання підсумкових тестових завдань.

Тестовий метод перевірки знань – завдання закритої форми із запропонованими відповідями.

5.10. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ»

1. Філософія техніки як галузь філософського знання: проблематика і функції.
2. Техніка: сутність, її природа, функції, специфічні ознаки.
3. Еволюція техніки. Основні концепції походження техніки.
4. Детермінанти розвитку техніки.
5. Етапи розвитку системи «людина-техніка».
6. Роль техніки в антропосоціогенезі.
7. Техніка і технологія: спільність і відмінність.
8. Історичні парадигми техніки, їх класифікація.
9. Архаїчна парадигма техніки.
10. Антична парадигма техніки.
11. Парадигма техніки Стародавнього Сходу.
12. Середньовічна парадигма техніки.
13. Парадигма техніки епохи Відродження.
14. Парадигма техніки Нового часу, її специфіка.
15. Парадигма техніки новітнього часу, її особливості.
16. Класична парадигма техніки.
17. Некласична парадигма техніки.
18. Постнекласична парадигма техніки.
19. Філософські концепції техніки в контексті класичної парадигми.
20. Філософські концепції техніки в контексті некласичної парадигми техніки.
21. Філософські концепції техніки в контексті постнекласичної парадигми техніки.
22. Концепція техніки К. Маркса.
23. Концепція техніки Ф. Дессауера.
24. Концепція техніки Е. Каппа.
25. Концепція техніки П. Флоренського.
26. Концепція техніки П. Енгельмеєра.
27. Концепція техніки О. Шпенглера.
28. Концепція техніки М. Гайдеггера.
29. Концепція техніки Х. Ортеги.
30. Концепція техніки Ж. Еллюля.
31. Концепція техніки Е. Фромма.
32. Концепція техніки Ю. Габермаса.
33. Концепція техніки Б. Вишеславцева.
34. Концепція техніки Л. Мамфорда.

35. Концепція техніки К. Ясперса.
36. Концепція техніки М. Бердяєва.
37. Концепція техніки Ф. Юнгера.
38. 36. Концепція техніки Е. Блоха.
39. Технофілософські уявлення Франкфуртської школи: культура, техніка, гуманізм.
40. Постструктуралістські інтерпретації техніки (М. Фуко).
41. Сучасні тенденції розвитку і функціонування постнекласичної раціональності.
42. Синергія раціональностей: наукової, технічної, технологічної, економічної, соціальної.
43. Техніка в сучасній науковій картині світу.
44. Становлення та розвиток техносфери.
45. Аксиологічний вимір техніки.
46. Аксиологічні аспекти сучасних технологій.
47. Морально-етичні аспекти біотехнологій.
48. Наука і техніка як основа техногенної цивілізації.
49. Ринкова економіка як техносоціальний проект ліберальної стратегії.
50. Технологічний імператив і гуманітарна криза в постіндустріальному суспільстві.
51. Методологія визначення поняття «техніка».
52. Проблематизація визначення поняття техніки.
53. Концепт техніки. Основні концепти техніки у філософії техніки.
54. Дискурс техніки.
55. Природничонауковий дискурс техніки.
56. Технократичний дискурс техніки.
57. Соціокультурний дискурс техніки.
58. Гуманітарно-науковий дискурс техніки.
59. Потенціал гуманізму в гуманітарно-науковому дискурсі.
60. Основні підходи до техніки: технооптимізм, технофобія та нейтральність техніки.

6. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ

6. 1. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Усне опитування, контрольна робота, тестове опитування, експрес-опитування по термінах, контроль за виконанням самостійної роботи, оцінювання виконання практичних робіт та індивідуальних завдань, залік.

6.2. ВИДИ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Система оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни «Філософія техніки» включає поточний, модульний та семестровий контроль знань.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, семінарських та індивідуальних занять і має на меті перевірку знань студентів з окремих тем навчальної дисципліни та рівня їх підготовленості до виконання конкретної роботи. Оцінки виставляються в національній шкалі («відмінно» – 5, «добре» – 4, «задовільно» – 3, «незадовільно» – 2) в академічному журналі групи.

Модульний контроль проводиться (виставляється) на підставі оцінювання результатів знань студентів після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля.

Завданням модульного контролю є перевірка розуміння та засвоєння певного матеріалу (теми), вироблення навичок аналізувати, порівнювати, синтезувати, вирішувати конкретні ситуативні задачі, самостійно опрацьовувати тексти, здатності

осмислювати зміст даної частини дисципліни, уміння усно чи письмово подати певний матеріал. Форми модульного контролю та система оцінювання рівня знань та вмінь студентів визначається кафедрою. Для зручного обрахування середнього балу за семестр, при тестовому контролі, який оцінюється у 50-ти бальній системі, використовується понижуючий коефіцієнт 10. Наприклад, студент набрав 37 балів за тести із застосуванням понижуючого коефіцієнта у журналі буде стояти оцінка 3,7. Якщо використовується оцінювання за 100-ю шкалою, то понижуючий коефіцієнт становитиме 20.

Семестровий (підсумковий) контроль проводиться у формі заліку. Форма семестрового контролю визначається навчальним планом.

Залік – форма підсумкового контролю знань, що полягає в оцінюванні засвоєння студентом навчального матеріалу з навчальної дисципліни і складається із зданих залікових змістових модулів, індивідуальних робіт, виконання тестових завдань, ситуаційних робіт, опрацювання завдань робочих зошитів (конспектів) тематичних рефератів, семінарських завдань, опрацювання визначеної літератури чи інших джерел, передбачених робочою навчальною програмою дисципліни.

6.3. ПОТОЧНИЙ ТА МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

При поточному контролі оцінюються: систематичність роботи на семінарських заняттях, своєчасність виконання індивідуальних завдань та самостійної роботи, рівень знань, продемонстрований у відповідях та виступах, активність при обговоренні питань, результати виконання та захисту індивідуальних завдань, експрес контроль, тестовий контроль тощо. За рішенням кафедри студентам, які брали участь у науково-дослідній роботі (участь у конференції, студентських наукових гуртках та проблемних групах, підготовці публікацій), а також були учасниками олімпіад, конкурсів тощо, можуть присуджуватись додаткові бали (бонуси).

6.4. ОРГАНІЗАЦІЯ СЕМЕСТРОВОГО (ПІДСУМКОВОГО) КОНТРОЛЮ

Семестровий контроль у формі заліку передбачає, що підсумкова оцінка (у стобальній школі) з навчальної дисципліни визначається як сума оцінок за поточний контроль знань та результатів складання змістових модулів.

Підсумкова залікова оцінка розраховується та виставляється на останньому семінарському занятті. При семестровому контролі з навчальної дисципліни «Філософія техніки» у вигляді заліку до залікової відомості виставляється підсумкова оцінка за стобальною, національною («зараховано», «незараховано») шкалами та шкалою ECTS.

Критеріями оцінки знань студентів під час усних та письмових відповідей з курсу є:

- повнота розкриття питання;
- використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, журналів тощо);
- логіка викладення матеріалу, культура мови, емоційність та переконаність;

• аналітичні міркування, вміння робити порівняння, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки.

Студенти ознайомлюються з критеріями оцінювання знань перед початком викладання дисципліни.

Максимальна сума балів з навчальної дисципліни, яку може отримати студент протягом семестру дорівнює 100 балам.

Знання студента оцінюються за чотирибальною системою: «відмінно» (90 і більше балів), «добре» (70–89 балів), «задовільно» (50–69 балів), «незадовільно» (менше 50 балів).

Бали за освоєння знань з навчальної дисципліни «Філософія техніки» розподіляються наступним чином, якщо студент:

- повністю оволодів програмою навчальної дисципліни на творчому рівні, може дати відповіді на всі питання курсу, опанував рекомендовану літературу, то після закінчення семестру може отримати від 90 до 100 балів, що відповідає оцінці «А» за шкалою ECTS. При цьому оцінку 100 балів можуть отримати тільки студенти, які, крім відмінних знань за програмою дисципліни, виявили активність в науково-дослідній роботі за тематикою курсу, стали призерами олімпіад, виступали на конференціях тощо.
- оволодів програмою навчальної дисципліни та творчому рівні, проте у відповідях допускав неточності, то після закінчення семестру може отримати від 80 до 89 балів, що відповідає оцінці «В» за шкалою ECTS.
- в основному оволодів програмою навчальної дисципліни на продуктивному рівні, проте у відповідях допускав несуттєві помилки, після закінчення семестру може отримати від 70 до 79 балів, що відповідає оцінці «С» за шкалою ECTS.
- показав задовільні результати оволодіння навчальною програмою дисципліни на репродуктивному рівні і при відповідях допускав помилки, то після закінчення семестру може отримати від 60 до 69 балів, що відповідає оцінці «D» за шкалою ECTS.
- виявив мінімально достатній рівень знань з дисципліни, необхідний для продовження навчання, вивчив основні терміни курсу та орієнтується в матеріалі базового підручника, то після закінчення семестру може отримати 50–59 балів, що відповідає оцінці «E» за шкалою ECTS.
- фрагментарно оволодів теоретичними питаннями, що становить незначну частину навчального матеріалу, поверхнево розкривав зміст питань, які розглядалися, не проявляв активності при їх обговоренні; допускав суттєві помилки при усних та письмових відповідях; поверхнево ознайомився з рекомендованою літературою; виконав індивідуальне завдання та завдання для самостійної роботи, не дотримуючись вимог до оформлення; не виконав завдання модульного контролю, то студент після закінчення семестру може отримати від 26 до 49 балів, що відповідає оцінці «FX» за шкалою ECTS.
- оволодів матеріалом на рівні елементарного розпізнання та відтворення окремих фактів, предметів, явищ тощо; поверхнево розкрив зміст питань, які розглядатися, не виявив активності при їх обговоренні; допускав суттєві помилки при усних та письмових відповідях, тестуванні: на підсумковому занятті не зміг розкрити зміст окремих питань, передбачених програмою дисципліни; поверхнево ознайомився з рекомендованою літературою; не виконав завдання для самостійної роботи; не брав участь у виконанні колективних завдань; не виконав завдання модульного

контролю, то студент після закінчення семестру може отримати від 1 до 25 балів, що відповідає оцінці «F» за шкалою ECTS.

- за результатами вивчення дисципліни отримав незадовільну оцінку FX або F, повинен додатково виконати індивідуальні завдання для підвищення рівня своїх знань і при оцінці FX повторно перескласти підсумковий контроль, а при оцінці F пройти повторний курс вивчення дисципліни зі складанням підсумкового контролю.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ПРИ СКЛАДАННІ ЗАЛІКУ:

Університетська шкала	Оцінка ЄКТС	Оцінка на національній шкалою
90–100	A	зараховано
80–89	B	
70–79	C	
60–69	D	
50–59	E	
26–49	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
0–25	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6.5. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Розподіл балів, які отримують студенти здійснюється відповідно до п. 4 Положення про порядок організації навчального процесу та оцінювання успішності студентів Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника від 12.10.2010 року.

Аудиторна робота				Поза аудиторна	Аудиторна робота	Середній бал збільшується на коефіцієнт вагомості 20	Підсумкові семестрові бали
ЗМ I	ЗМ II	ЗМ III	ЗМ IV	ІНДЗ та СР	Підсумкові тести		сума
5	5	5	5	30	50	Середній бал	100

Загальна система оцінювання курсу	<p>Система оцінювання знань студентів здійснюється у відповідності до Положення про порядок організації навчального процесу та оцінювання успішності студентів на філософському факультеті Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника від 12.10.2010 року.</p> <p>Методи усного контролю: фронтальне та індивідуальне опитування, усні заліки (при відпрацюванні пропущеного матеріалу).</p> <p>Фронтальний контроль: на питання викладача при порівняно невеликому обсязі матеріалу короткі відповіді дають багато студентів групи. Ця форма контролю дозволяє вдало поєднати перевірку з завданнями повторення і закріплення пройденого матеріалу, викликаючи підвищену активність групи. Викладач ставить питання перед усією групою, щоб в обговоренні цих питань брали участь всі студенти.</p> <p>Індивідуальний контроль: застосовується для ґрунтовного</p>
-----------------------------------	--

	<p>знайомства викладача із знаннями, уміннями і навичками окремих студентів, що для відповіді звичайно викликаються до усної доповіді із питань, які виносились на обговорення, хоча не виключається відповідь студента і з місця.</p> <p>Метод самоконтролю – самостійний пошук помилок, уміння самостійно оцінювати свої знання, визначати пріоритетні напрями власного навчального процесу, самоаналіз, усвідомлено регулювати власну навчальну діяльність, удосконалювати її, запобігати помилкам і неточностям.</p> <p>Тестова перевірка знань – завдання закритої форми із запропонованими відповідями.</p> <p>Для контролю за самостійною та індивідуальною роботою студентам необхідно виконати і здати в електронній формі 2 мультимедійні презентації і захистити їх на семінарі, а також скласти філософський кросворд.</p>
Вимоги до письмової роботи	<p>За час вивчення дисципліни з метою діагностування знань, студентам необхідно написати три контрольні роботи у формі тестових завдань. Тестові завдання оцінюються в 50 бальній системі з використанням понижуючого коефіцієнта вагомості 10. Наприклад, робота оцінена на 41 бал, застосовуємо коефіцієнт 10 і маємо – 4,1 бал. При написанні контрольної роботи забороняється користуватися допоміжними джерелами (підручниками, конспектами, шпаргалками, мобільними телефонами тощо).</p>
Семінарські заняття	<p>Усна відповідь оцінюється – максимально 5 балів. Самостійна робота (оцінюється конспект підготовки до семінарських занять та філософський глосарій) – 5 балів. Тестові завдання оцінюються в 50 бальній системі з використанням понижуючого коефіцієнта вагомості 10. Індивідуальна робота – 5 балів мультимедійні презентації з обов’язковим захистом та 5 балів за кросворд.</p> <p>У підсумку визначається середній бал успішності студента, який множиться на коефіцієнт вагомості 20 (5 x 20 = 100 балів).</p>
Умови допуску до підсумкового контролю	<p>Форма підсумкового контролю – залік. За умови успішного виконання всіх видів робіт та відсутності пропусків, студент отримує залік на основі оцінок за знання предмету.</p>

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

8.1. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Опорні конспекти лекцій; першоджерела та хрестоматії першоджерел, методичний посібник з навчальної дисципліни.

Терешкун О. Ф. Гуманітарно-наукові парадигми техніки / О. Ф. Терешкун. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016. – 354 с.

8.2. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЖЕРЕЛА

1. **Адорно Т.** О технике и гуманизме / Т. Адорно // Философия техники в ФРГ: Пер. с нем. и англ. / Составл. и предисл. Ц. Г. Арзаканяна и В. Г. Горохова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 364–371.

2. *Аристотель*. Вторая аналитика / Аристотель. Сочинения в 4-х т. – Т. 2. – Ред. З. Н. Микеладзе. – М.: Мысль, 1978. – С. 255–346.
3. *Аристотель*. Метафизика / Аристотель // Сочинения в 4-х т. – Т. I / Ред. В. Ф. Асмус. – М.: Мысль, 1976. – С. 64–367.
4. *Аристотель*. Никомахова этика / Аристотель // Сочинения в 4-х т. – Т. 4 / Пер. с древнегреч., общ. ред. А. И. Доватура. – М.: Мысль, 1983. – С. 53–293.
5. *Аристотель*. Физика / Аристотель // Сочинения в 4-х т. – Т. 3: Перевод / Вступ. статья и примеч. И. Д. Рожанский. – М.: Мысль, 1981. – С. 59–262.
6. *Бердяев Н. А.* Человек и машина / Н. А. Бердяев // Вопросы философии. – 1989. – №2. – С. 147–162.
7. *Блох Э.* Принцип надежды / Э. Блох // Утопия и утопическое мышление. – Сост. В. Чаликова. – М.: Прогресс, 1991. – С. 49–78.
8. *Бодрийяр Ж.* Общество потребления. Его мифы и структуры / Ж. Бодрийяр. – М.: Культурная революция; Республика, 2006. – 269 с.
9. *Вышеславцев Б. П.* Кризис индустриальной культуры / Б. П. Вышеславцев // Сочинения / Сост. и прим. В. В. Сапов. Вступ. статья С. А. Левицкий. – М.: Раритет, 1995. – С. 181–434. – (Библиотека духовного возрождения).
10. *Вышеславцев Б. П.* Философская ницета марксизма / Б. П. Вышеславцев // Сочинения / Сост. и прим. В. В. Сапов. Вступ. статья С. А. Левицкий. – М.: Раритет, 1995. – С. 15–180. – (Библиотека духовного возрождения).
11. *Маркс К.* Капитал / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Сочинения, 2-е изд. – Т. 23. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1960. – 907 с.
12. *Маркузе Г.* Одномерный человек. Исследования идеологии Развитого Индустриального Общества / Г. Маркузе. [Пер. А. Юдина]. – М.: «REEL-book», 1994. – 368 с.
13. *Мамфорд Л.* Миф машины. Техника и развитие человечества / Л. Мамфорд. – Пер. с англ. / Перевод Т. Азаркович, Б. Скуратов (1 гл.). – М.: Логос, 2001. – 408 с.
14. *Мэмфорд Л.* Техника и природа человека / Л. Мэмфорд // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 225–239.
15. *Ортега-и-Гассет Х.* Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет // «Дегуманизация искусства» и другие работы. Эссе о литературе и искусстве: сборник; пер. с исп. – М.: Радуга, 1991. – С. 40–228.
16. *Ортега-и-Гассет Х.* Размышления о технике / Х. Ортега-и-Гассет // Избранные труды; пер. с исп.; сост., предисл. и общ. ред. А. М. Руткевича. – М.: Весь Мир, 1997. – С. 164–232.
17. *Ортега-и-Гассет Х.* Человек и люди / Х. Ортега-и-Гассет // Избранные труды; пер. с исп.; сост., предисл. и общ. ред. А. М. Руткевича. – М.: Весь Мир, 1997. – С. 480–698.
18. *Оруэлл Дж.* «1984» / Дж. Оруэлл. – М.: Изд-ва: АСТ, АСТ МОСКВА, Харвест, 2009. – 368 с.
19. *Флоренский П.* Органопроеция / П. Флоренский // Русский космизм. Антология философской мысли. – М.: Педагогика-пресс, 1993. – С. 149–162.
20. *Фромм Э.* Душа человека / Эрих Фромм, пер. с нем. В. Закса. – М.: АСТ: Астрель, 2010. – 251 с.
21. *Фромм Э.* Революция надежды / Э. Фромм; пер. с англ. Т. Панфиловой. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. – 283 с.
22. *Фукуяма Ф.* Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ОАО «Люкс», 2004. – 349 с.
23. *Хабермас Ю.* Будущее человеческой природы / Ю. Хабермас. – М.: Весь Мир, 2002. – 144 с.
24. *Хабермас Ю.* Техника и наука как «идеология» / Ю. Хабермас // Техника и наука как «идеология» / Пер. с нем. М. Л. Хорькова. – М.: Праксис, 2007. – С. 50–116.
25. *Хабермас Ю.* Технический прогресс и социальный жизненный мир / Ю. Хабермас // Техника и наука как «идеология» / Пер. с нем. М. Л. Хорькова. – М.: Праксис, 2007. – С. 117–135.

26. **Хайдеггер М.** Вопрос о технике / М. Хайдеггер // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 45–66.
27. **Хаксли О.** О дивный новый мир / О. Хаксли. – М.: Азбука, 2006. – 256 с.
28. **Шпенглер О.** Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 1. Гештальт и действительность / О. Шпенглер / Пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К. А. Свастьяна. – М.: Мысль, 1998. – 663 с.
29. **Шпенглер О.** Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 2. Всемирно-исторические перспективы / О. Шпенглер / Пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К. А. Свастьяна. – М.: Мысль, 1998. – 606 с.
30. **Шпенглер О.** Человек и техника / О. Шпенглер // Культурология. XX век: Антология. – М.: Юрист, 1995. – С. 454–494.
31. **Эллюль Ж.** Другая революция / Ж. Эллюль // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 147–152.
32. **Эллюль Ж.** Технологический блеф / Ж. Эллюль // Это человек. Антология. – М.: Высшая школа, 1995. – С. 265–294.
33. **Юнгер Ф. Г.** Совершенство техники. Машина и собственность / Ф. Г. Юнгер. – СПб.: Владимир Даль, 2002. – 560 с.
34. **Ясперс К.** Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.
35. **Ясперс К.** Современная техника / К. Ясперс // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 119–146.

8.3. ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. **Аль-Ани Н. М.** Философия техники: очерки истории и теории: учебное пособие / Н. М. Аль-Ани. – СПб., 2004. – 184 с.
2. **Арзаканян Ц. Г.** Предисловие // Ц. Г. Арзаканян, В. Г. Горохов. – Философия техники в ФРГ: Пер. с нем. и англ. – М.: Прогресс, 1989. – С. 3–23.
3. **Бек Х.** Сущность техники / Х. Бек // Философия техники в ФРГ: Пер. с нем. и англ. / Составл. и предисл. Ц. Г. Арзаканяна и В. Г. Горохова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 172–190.
4. **Винник У. Р.** Особенности подхода представителей экзистенциальной философии к трактовке техники / У. Р. Винник // Приволжский научный вестник. – Ижевск: ИЦНП, 2014. – №3 (31). – Ч. 1. – С. 147–151.
5. **Воронин А. А.** Техника как коммуникационная стратегия / А. А. Воронин // Вопросы философии. – 1997. – № 5. – С. 96–106.
6. **Горохов В. Г.** Введение в философию техники: Учеб. пособие / В. Г. Горохов, В. М. Розин. – Науч. ред. Ц. Г. Арзаканян. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 224 с.
7. **Горохов В. Г.** Концепции современного естествознания и техники: Учебное пособие / В. Г. Горохов. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 608 с.
8. **Горохов В. Г.** Нанозтика: значение научной, технической и хозяйственной этики в современном обществе / В. Г. Горохов // Вопросы философии. – 2008. – № 10. – С. 33–49.
9. **Горохов В. Г.** Технонаука и перспективы развития глобальной цивилизации / В. Г. Горохов // Человек и его будущее: Новые технологии и возможности человека / Отв. ред. Г. Л. Белкина; ред.-сост. М. И. Фролова; предисл. Г. Л. Белкиной, С. Н. Корсакова. – М.: ЛЕНАНД, 2012. – С. 296–307.
10. **Грант Дж.** Философия, культура, технология: перспективы на будущее / Дж. Грант // Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986. – С. 153–162.
11. **Гьосле Вітторіо.** Практична філософія в сучасному світі / Вітторіо Гьосле. – Пер. з нім., примітки та післямова Анатолія Єрмоленка. – К.: Лібра, 2003. – 248 с.
12. **Дэвис Э.** Техногнозис: миф, магия и мистицизм в информационную эпоху / Э. Дэвис / Пер. с англ. С. Кормильцевича, Е. Бачинской, В. Харитоновна. – Екатеринбург: Ультра. Культура, 2008. – 480 с.
13. **Ефременко Д. В.** Введение в оценку техники / Д. В. Ефременко. – М.: Изд-во МНЭПУ, 2002. – 250 с.
14. **Закссе Х.** Антропология техники / Х. Закссе // Философия техники в ФРГ. – М.: Прогресс, 1989. – С. 424–439.

15. **Йонас Г.** Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Г. Йонас. – Пер. з нім. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.
16. **Князєв В. М.** Технократизм як суспільне явище / В. М. Князєв // Проблеми філософії. – 1992. – № 91. – С. 2–9.
17. **Кудрин Б. И.** Технетика: новая парадигма философии техники (третья научная картина мира) / Б. И. Кудрин. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1998. – 40 с.
18. **Ленк Х.** Ответственность в технике, за технику, с помощью техники / Х. Ленк // Философия техники в ФРГ: Пер. с нем. и англ. / Сост. и предисл. Ц. Г. Арзаканяна и В. Г. Горохова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 372–392.
19. **Ленк Х.** Размышления о современной технике / Х. Ленк [пер. с нем.; под ред. В. С. Степина]. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 183 с.
20. **Ленк Х.** Социальная ответственность за надежность сложных социотехнических систем / Х. Ленк // Человек и его будущее: Новые технологии и возможности человека / Отв. ред. Г. Л. Белкина; ред.-сост. М. И. Фролова; предисл. Г. Л. Белкиной, С. Н. Корсакова. – М.: ЛЕНАНД, 2012. – С. 308–317.
21. **Мельник В. П.** Філософія. Наука. Техніка: Методолого-світоглядний аналіз: монографія / В. П. Мельник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 592 с.
22. **Митчем К.** Что такое философия техники? / К. Митчем / Пер. с англ.; под ред. В. Г. Горохова. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 149 с.
23. **Попкова Н. В.** Антропология техники: Становление / Н. В. Попкова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 376 с.
24. **Попкова Н. В.** Введение в метафизику техники: Может ли философия сказать о технике новое слово? / Н. В. Попкова. – М.: ЛЕНАНД, 2014. – 336 с.
25. **Попкова Н. В.** Глобальные проблемы современности и технологическое развитие / Н. В. Попкова // Вестник Московского ун-та. Сер. 7. – Философия. – М., 2005. – № 1. – С. 96–106.
26. **Попкова Н. В.** Мировоззренческие основы конструирования человека / Н. В. Попкова // Конструирование человека: сборник трудов IV Всероссийской научной конференции с международным участием: в 2-х т. – Т. 1. – Томск: Изд-во Томского гос. пед. ун-та, 2011. – С. 243–249.
27. **Попкова Н. В.** Философия. Краткий курс: Философия техники / Н. В. Попкова. – М.: ЛЕНАНД, 2015. – 224 с.
28. **Попкова Н. В.** Философия техносферы / Н. В. Попкова. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 344 с.
29. **Попова О. В.** Технологическая утопия как зона этического риска // О. В. Попова. – Человек и его будущее: Новые технологии и возможности человека / Отв. ред. Г. Л. Белкина; ред.-сост. М. И. Фролова; предисл. Г. Л. Белкиной, С. Н. Корсакова. – М.: ЛЕНАНД, 2012. – С. 468–475.
30. **Рапп Ф.** Перспективы философии техники / Ф. Рапп // Философия техники в ФРГ: Пер. с нем. и англ. / Сост. и предисл. Ц. Г. Арзаканяна и В. Г. Горохова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 75–89.
31. **Рапп Ф.** Философия техники: обзор / Ф. Рапп // Философия техники в ФРГ: Пер. с нем. и англ. / Сост. и предисл. Ц. Г. Арзаканяна и В. Г. Горохова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 24–53.
32. **Розин В. М.** Подходы и методы изучения техники и технологии / В. М. Розин // Традиционная и современная технология. – М., 1998. – С. 3–120.
33. **Розин В. М.** Понятие и современные концепции техники / В. М. Розин – М.: ЦОП ИФ РАН, 2006. – 255 с.
34. **Розин В. М.** Проектирование как объект философско-методологического исследования / В. М. Розин // Вопросы философии. – 1984. – № 10. – С. 100–121.
35. **Розин В. М.** Техника и социальность / В. М. Розин // Вопросы философии. – 2005. – № 5. – С. 95–107.
36. **Розин В. М.** Техника и социальность: Философские различия и концепции / В. М. Розин. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 304 с.
37. **Розин В. М.** Типы и дискурсы научного мышления / В. М. Розин. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 248 с.

38. **Розин В. М.** Философия техники / В. М. Розин // Новая философская энциклопедия. – Т. 4. – М., 2000. – С. 61–62.
39. **Розин В. М.** Философия техники. Учебное пособие для вузов / В. М. Розин. – М.: NOTA BENE, 2001. – 456 с.
40. **Розин В. М.** Что такое социальное проектирование? / В. М. Розин // Философские науки. – 1989. – № 10. – С. 21–28.
41. **Рополь Г.** Является ли техника философской проблемой? / Г. Рополь // Философия техники в ФРГ: Пер. с нем. и англ. / Сост. и предисл. Ц. Г. Арзаканяна и В. Г. Горохова. – М.: Прогресс, 1989. – С. 191–202.
42. **Семенюк Е. П.** Філософія сучасної науки і техніки / Е. П. Семенюк, В. П. Мельник – Підручник. – Вид. 2, випр. та доповн. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 306 с.
43. **Сколимовски Х.** Философия техники как философия человека / Х. Сколимовски // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 240–249.
44. **Степин В. С.** Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В. С. Степин, Л. Ф. Кузнецова. – М., 1994. – 274 с.
45. **Степин В. С.** Научное познание и ценности техногенной цивилизации / В. С. Степин // Вопросы философии. – 1989. – № 10. – С. 3–18.
46. **Степин В. С.** Научная рациональность в социокультурном контексте / В. С. Степин // Человек и его будущее: Новые технологии и возможности человека / Отв. ред. Г. Л. Белкина; ред.-сост. М. И. Фролова; предисл. Г. Л. Белкиной, С. Н. Корсакова. – М.: ЛЕНАНД, 2012. – С. 273–282.
47. **Стоуньер Т.** Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Т. Стоуньер // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 392–409.
48. **Тавризян Г. М.** Философы XX века о технике и «технической цивилизации» / Г. М. Тавризян. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009. – 216 с.
49. **Терешкун О. Ф.** Аксиологічні аспекти сучасних технологій / О. Ф. Терешкун // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Збірник наукових праць. – Вип. 638. Філософія. – Чернівці: ЧНУ, 2013. – С. 50–56.
50. **Терешкун О. Ф.** Антропологическое осмысление техники в рамках неклассической научной рациональности / О. Ф. Терешкун // Приволжский научный журнал. – Ижевск: Издательский центр научного просвещения, 2013. – № 9 (25). – С. 46–53.
51. **Терешкун О. Ф.** Антропологічний аспект еволюції техносфери / О. Ф. Терешкун // Філософські дослідження: Збірник наукових праць Східноукраїнського нац. ун-ту імені Володимира Даля. – Вип. № 19. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – С. 49–61.
52. **Терешкун О. Ф.** Антропология техники Хосе Ортеги / О. Ф. Терешкун // Научно-практический журнал «Гуманитарные научные исследования». – М., 2014 – № 12 (40). – Ч. 2. – С. 52–58.
53. **Терешкун О. Ф.** Архаїчна парадигма техніки / О. Ф. Терешкун // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Збірник наукових праць. – Вип. 754. – Філософія. – Чернівці: ЧНУ, 2015. – С. 119–125.
54. **Терешкун О. Ф.** Антична парадигма техніки / О. Ф. Терешкун // Антропологічні виміри філософських досліджень: збірник наукових праць. – Дніропетровськ, № 9. – С. 78–88. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://ampr.diit.edu.ua/>
55. **Терешкун О. Ф.** Біокультурологічна техносфська концепція О. Шпенглера / О. Ф. Терешкун // Вісник Черкаського ун-ту. Серія «Філософія». – Черкаси, 2010. – № 190. – С. 49–57.
56. **Терешкун О. Ф.** Відповідальність у контексті техніко-технологічної діяльності / О. Ф. Терешкун // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Збірник наукових праць. – Вип. 646. Філософія. – Чернівці: ЧНУ, 2013. – С. 78–83.
57. **Терешкун О. Ф.** Гуманітарно-соціологічний аспект філософії техніки Карла Маркса / О. Ф. Терешкун // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Збірник наукових праць. – Вип. 534. Філософія. – Чернівці: ЧНУ, 2010. – С. 66–72.
58. **Терешкун О. Ф.** Етика колективної відповідальності в технологічну епоху / О. Ф. Терешкун // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острог: В-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. – Вип. 14. – С. 40–44.

59. *Терешкун О. Ф.* Концепція індустріальної культури у філософії техніки Б. Вишеславцева / О. Ф. Терешкун // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Збірник наукових праць. – Вип. 540. Філософія. – Чернівці: ЧНУ, 2011. – С. 99–106.
60. *Терешкун О. Ф.* Морально-етичні аспекти інструменталізації та технізації людини в сучасних біотехнологіях / О. Ф. Терешкун // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Збірник наукових праць. – Вип. 535. Філософія. – Чернівці: ЧНУ, 2010. – С. 194–201.
61. *Терешкун О. Ф.* Натуралистическое осмысление техники в парадигме неклассической научной рациональности / О. Ф. Терешкун // Вестник Удмуртского гос. ун-та, 2013. – № 3. – С. 10–16.
62. *Терешкун О. Ф.* Наука і техніка як ідеологія сучасного суспільства / О. Ф. Терешкун // Вісник Нац. технічного ун-ту України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: Зб. наук. праць. – К.: ІВЦ «Політехніка», 2010. – № 4 (8). – С. 104–110.
63. *Терешкун О. Ф.* Особенности функционирования постнеклассической рациональности / И. Н. Гоян, О. Ф. Терешкун // Социальное воспитание. – Витебск, 2016. – № 1 (7). – С. 12–20. – URL: soc-vospitanie.esrae.ru/48-83
64. *Терешкун О. Ф.* Потенціал гуманізму в гуманітарно-науковому дискурсі техніки / О. Ф. Терешкун // Гілея. Науковий вісник: збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ПП «Видавництво “Гілея”», 2014. – Вип. 86 (7). – С. 222–228.
65. *Терешкун О. Ф.* Ринкова економіка як техносоціальний проект ліберальної стратегії / О. Ф. Терешкун // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Збірник наукових праць. – Вип. 602. Філософія. – Чернівці: ЧНУ, 2012. – С. 94–101.
66. *Терешкун О. Ф.* Соціальний капітал і постіндустріальний розвиток суспільства: теоретико-методологічний аналіз / О. Ф. Терешкун // Вісник Черкаського ун-ту. Серія «Філософія». – Черкаси, 2011. – №200. – С. 92–98.
67. *Терешкун О. Ф.* Соціальні мережі у сучасному суспільстві: психологічний аналіз / О. Ф. Терешкун, О. Ю. Ілюшкін // Соціальна психологія. Науковий журнал / Гол. ред. Ю. Ж. Шайгородський. – К., 2011. – № 5 (49). – С. 86–95.
68. *Терешкун О. Ф.* Становление философии техники в контексте неклассической методологии науки / О. Ф. Терешкун // Вестник Пермского ун-та. Серія «Філософія. Психологія. Соціологія». – Пермь, 2013. – № 4 (16). – С. 120–126.
69. *Терешкун О. Ф.* Сучасні біотехнології та ідентичність індивіда / О. Ф. Терешкун // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острого: В-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. – Вип. 8. – С. 230–242.
70. *Терешкун О. Ф.* Техніка в сучасній картині світу / О. Ф. Терешкун // Вісник Черкаського ун-ту: Серія «Філософія». – Черкаси, 2013. – № 31 (284). – С. 120–128.
71. *Терешкун О. Ф.* Техногенна цивілізація як реалізація проекту ліберальної науки і техніки / О. Ф. Терешкун // Вісник Черкаського ун-ту: Серія «Філософія». – Черкаси, 2012. – № 11 (224). – С. 16–23.
72. *Терешкун О. Ф.* Технологічний імператив і гуманітарна криза в постіндустріальному суспільстві / О. Ф. Терешкун // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Збірник наукових праць. – Вип. 561–562. Філософія. – Чернівці: ЧНУ, 2011. – С. 175–180.
73. *Терешкун О. Ф.* Феноменологічна концепція техніки у творчості Ф. Дессауера / О. Ф. Терешкун // Вісник Прикарпатського ун-ту. Філософські і психологічні науки. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 15. – С. 30–36.
74. *Терешкун О. Ф.* Философия техники в контексте классической методологии науки // Вестник СПбГУ. – Серія 17. Философия. Конфликтология. Культурология. Религиоведение. – 2013. – Вып. 4. – С. 107–112.
75. *Терешкун О. Ф.* Філософія техніки в сучасному гуманітарно-науковому дискурсі / О. Ф. Терешкун // К.: Вісник Київського на. ун-ту, 2014. – Вип. 115. – С. 43–46.
76. *Терешкун О. Ф.* Філософія техніки Х. Ортеги-і-Гассета / О. Ф. Терешкун // Антропологічні виміри філософських досліджень: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ, № 7. – С. 111–123. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://ampr.diit.edu.ua/>
77. *Тищенко П. Д.* Био-власть в эпоху биотехнологий / П. Д. Тищенко. – М.: РАН. Ин-т философии, 2001. – 196 с.

78. **Тищенко П. Д.** Новейшие биомедицинские технологии: Философско-антропологический анализ / П. Д. Тищенко // Вызов познанию: Стратегия развития науки в современном мире. – М.: Наука, 2004. – С. 309–332.
79. **Философия техники в ФРГ:** Пер. с нем. и англ. / Составл. и предисл. Ц. Г. Арзаканяна и В. Г. Горохова. – М.: Прогресс, 1989. – 528 с.
80. **Философия техники: история и современность** / Отв. ред. В. М. Розин. – М.: ИФ РАН, 1997. – 283 с.
81. **Финберг Э.** Средство как смысл: рациональность и действие в критической теории технологии // Э. Финберг. – Эпистемология и философия науки. – 2011. – Т. XXVIII. – № 2. – С. 16–35.
82. **Юдин Б. Г.** Трансгуманизм и гуманистические ценности / Б. Г. Юдин // Место и роль гуманизма в будущей цивилизации / Отв. ред. Г. Л. Белкина; Ред.-сост. М. И. Фролова. – М.: ЛЕНАНД, 2014. – С. 113–126.

8.4. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <http://www.koob.ru/philosophy/>
2. http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/index_philos.php
3. <http://platonanet.org.ua/>
4. http://www.twirpx.com/files/humanitarian/phylosofy/sources/yaspers_k/
5. http://www.twirpx.com/files/humanitarian/phylosofy/reading_books/
6. http://occ.pyramidin.com/index_alf.htm
7. <http://www.psylib.ukrweb.net/books/levit01/txt114.htm>
8. <http://bankknig.com/chelovek/144287-dux-i-realnost.html>
9. Електронна бібліотека соціологічного факультету МДУ ім. М.В.Ломоносова: <http://lib.socio.msu.ru/l/library>
10. Журнал «Вопросы гуманитарных наук»: www.sputnikplus.ru
11. Журнал «Вопросы философии»: www.vphil@logic.ru; електронний каталог: <http://systes.isa.ru/vf/index.htm>
12. Журнал «Общественные науки и современность»: www.ecsocman.edu.ru/ons
13. Журнал «Проблемы прогнозирования»: www.pp@ecfor.ru
14. Журнал «Социологические исследования»: <http://www.isras.ru/socis.html>
15. Журнал социологии и социальной антропологии: www.ecsocman.edu.ru/jssa/volumes.html
16. Інфоцентр: <http://www.ino-center.ru>
17. Інститут науочної інформації по суспільним наукам: <http://www.inion.ru>
18. Інститут соціології ГУГН: <http://www.socio.msk.ru/>
19. Інститут соціології НАН України: www.i-soc.com.ua
20. Інститут соціології РАН: www.isras.ru
21. Інститут суспільних наук Одеського національного університету ім. І. Мечнікова: www.onu.edu.ua
22. Інформаційно-пошукова система з соціології: www.pscw.uva.nl/sociosite/index/html
23. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС): www.kiis.com.ua/